

Resultatrapport for forskningsprosjekt:

Farm based day care services for people with dementia – quality development through interdisciplinary collaboration – 2016-2020.

Demensomsorg på gård

Innledning

Demensomsorg på gård er finansiert av BIONÆR-programmet i Norges forskningsråd for perioden 2016-2019 og ble i 2018 forlenget til 31.12.2020. Overordnet målsetningen med prosjektet har vært *å skaffe til veie kunnskap for kvalitetsutvikling og innovasjon av dagaktivitetstilbud på gård for personer med demens.*

Prosjektsøknaden i 2015 ga et tilsvarende svar til BIONÆR sin programplan om ønsket kunnskapsutvikling på helse- og sosialfaglige tilbud innen landbruket og utlysning av større forskningsprosjekter. Dagaktivitetstilbud lagt til gårdsbruk er omtalt i Helse- og omsorgsdepartementets Demensplan for 2015 og 2020 som et alternativ for å skape en bredde i tilbud til personer med demens. Personer med demens var også en prioritert målgruppe i den tverrdepartementale handlingsplanen for Inn på tunet (2013-2017), og omsorgstilbud på gård er i tråd med Melding til stortingsmeldingen nr. 31 (2014-2015) om et multifunksjonelt landbruk.

Organisering

Samarbeidspartnere: Prosjektet har vært ledet av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og gjennomført i samarbeid med Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse (Aldring og helse), Institutt for rural- og regionalforskning (Ruralis) og Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO). Forskergruppe har vært stabil gjennom 5 år (boks 1).

Prosjektet har hatt to kontraktfesta internasjonale samarbeidspartnere: Senior researcher, Dr. Simone de Bruin, Department for Quality of Care and Health Economics at the Dutch National Institute for Public Health and the Environment, Nederland, og Lecturer, Dr. Deirdre O'Connor, School of Agriculture and Food Science, University College Dublin, Irland. Disse har begge deltatt i publiseringsarbeid og også veiledning (de Bruin). Det er også etablert et forskningssamarbeid med Dr. Bram de Boer ved Department of Health Services Research, Maastricht University, og arkitekt Congsi Hou.

Prosjektet har hatt en rådgivende gruppe som har fulgt det gjennom hele prosjektperioden (Boks 2). Gruppen var satt sammen av tilbydere av dagaktivitetstilbud på gård for personer med demens, fagrådgiver hos Nasjonalforeningen for folkehelsen som ivaretok brukerperspektivet, representanter for kommune, statsforvaltere, næringsaktører i landbruket og en fagperson fra Aldring og helse med erfaring fra feltet.

Prosjektet har samarbeidet godt med kommuner og tilbydere av dagtilbud over hele Norge. Dette har bidratt til god rekruttering av informanter i prosjektet, oversikt over praksisfeltet i Norge og kontakter for formidling.

Boks 1: Prosjektdeltakere
(koordinerende gruppe er uthevet):

NMBU: Grete Patil (prosjektleder, leder WPA), **Ingeborg Pedersen** (leder WPB, WPD-2), Lina Ellingsen-Dalskau (postdoktor), Bjørnar Finnanger Garshol (PhD-student).

Aldring og helse: Siren Eriksen (leder WPA, WPD-1), Øyvind Kirkevold, Liv Taranrød (PhD-student), Tanja Ibsen (PhD-student).

Ruralis: Brit Logstein (leder WPC), Jostein Brobakk, Maja Farstad, Marit Haugen, Jostein Vik

NIBIO: Anne Strøm-Prestvik, Heidi Knutsen, Birger Vennesland, Ivar Pettersen.

Prosjektgruppen har hatt en samling hvert halvår der rådgivende gruppe har deltatt på hele eller deler av samlingen. Prosjektet har videre vært ledet gjennom en koordinerende gruppe der alle forskningsinstitusjoner og forskere med delansvar i prosjektet har vært representert.

Prosjektet har finansiert fire stipender:

- Postdoktorstipend, Lina H. Ellingsen-Dalskau
- PhD-stipend, Bjørnar Finnanger Garshol (disputas 13.11.2020)
- PhD-stipend, Tanja L. Ibsen (disputerer 25.02.2021)
- PhD-stipend, Liv Taranrød (leverer avhandling i 2021)

Prosjektet var finansiert med 27,32 millioner fra Norges forskningsråd (BIONÆR) og 800' i egeninnsats (Aldring og helse), og med 15% overhead på personalkostnader, noe som indikerer en generell høy egeninnsats.

Boks 2: Rådgivende gruppe:

Kirsti Vittersø (*tilbyder*), Ingunn Sigstad Moen (*tilbyder*), Liv Anita Brekke (*Nasjonalforeningen for folkehelsen*), Hege Lindstrøm (*Norges Bondelag og Inn på tunet SA Norge*), Eva Nyhus (*Utviklingscenter for sykehjem og hjemmetjeneste Vestfold/Sandefjord kommune*), Lisbeth Haugan (*Landbruksavdelingen, Statsforvalteren i Vestfold og Telemark*), Kristin Eksbråten (*Helseavdelingen, Statsforvalteren i Oslo og Viken*), Elin Strandli (*Aldring og helse*), Marit Strand/Bjørn Hvaleby (*Matmerk*)

Da Norge stengte ned aktiviteter 12. mars i 2020 var prosjektet ferdig med datainnsamling som krevde fysiske møter. Imidlertid skapte nedstengingen utfordringer for formidling fra prosjektet ved avlysning av foredrag, fotoutstilling og sluttkonferansen ble utsatt fra juni til 23. oktober 2020.

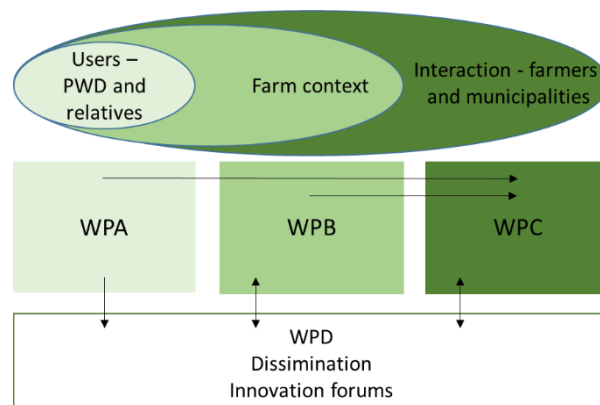
Hovedaktiviteter og hovedfunn

Prosjektet har vært inndelt i fire arbeidspakker, WPA til WPD (se figur). Tema for de for arbeidspakke har vært (se boks 1 for ledelse av WP):

WPA - Undersøke erfaringer og nytte av dagtilbud på gård for personer med demens og deres pårørende.

WPB - Undersøke hvilke unike komponenter ved gårdstilbudet som bidrar til et dagtilbud av høy kvalitet.

WPC - Identifisere og forstå hvordan en etablerer et godt samarbeid mellom gård og kommunen om dagtilbudet.

WPD – Formidling fra prosjektet og dialog med aktører i feltet.

WPA har gjennomført sine aktiviteter primært gjennom tre PhD-studenter ved NMBU og Aldring og helse. En studie fra 2018 beskriver dagaktivitetstilbudene i Norge og viser at det er mange likheter i struktur, organisering og helsefaglig kompetanse på gård som ved ordinære dagtilbud. Brukere av tilbudene og pårørende (94 dyader ved base line) og deres helse og livskvalitet viser ble kartlagt i en ettårig, longitudinell studie. Det er flere menn på gårdene og deltagerne er noe yngre enn på ordinære dagtilbud. Fysisk funksjon hos brukerne skiller seg ikke fra brukere i ordinære dagtilbud. Personene som er på gården har en generelt høy livskvalitet, men vi ser ingen kliniske forskjeller i utvikling over 12 måneder sammenliknet med hva som er funnet i andre studier. Livskvalitet henger sammen med tiden som tilbringes utendørs. Deltagerne beskriver at de er inkludert i et sosialt felleskap, og de opplever at de er nyttige når de tar del i meningsfulle aktiviteter på gården. Et bredt spekter av aktiviteter på gården og en personsentrert tilnærming, bidrar til god tilrettelegging med utgangspunkt i den enkeltes behov. To tredjedeler av deltagerne benyttet seg av tilbudet på gården helt frem til de trengte heldøgns omsorg. Alvorlig grad av demens, lav opplevd sosial støtte og høy utdannelse viste seg å predikere at deltakere sluttet i tilbudet. Pårørende kan deles inn i to: de som

bor sammen med personene med demens som får dagaktivitetstilbud på gård (ektefeller/partnere) og de som ikke bor sammen (barn). Stress og lav livskvalitet var assosiert med å leve sammen med personer med demens, angstsymptomer og opplevelse av sosial støtte. Stress var også assosiert med nevropsykiatriske symptomer hos personene med demens.

WPB har gjennomført av en postdoktor og en forsker på deltid ved NMBU. En studie med bruk av aktivitetsmålere viste at deltakere ved dagtilbud på gård var mer i moderat fysisk aktivitet og hadde bedre søvnkvalitet sammenlignet med deltakere ved ordinære dagtilbud registret i en parallell studie. Deltakerne var også mer aktive og mindre sedentære de dagene de deltok på dagtilbud på gård sammenlignet med dager de ikke var på dagtilbudet. Videre ble det utførte intervju av 7 tilbydere om hvordan de arbeider og tilrettelegger dagtilbudet for deltakerne. Resultatene viste at tilbyders bevissthet rundt nytten av gårdens naturomgivelser, naturlige ressurser og hjemlige sfære, sammen med en kontinuerlig prosess for å kunne tilby både en trygg faste rammer og ha en fleksibilitet for hver enkelt deltaker, dannet grunnlag for at deltakerne kunne oppleve meningsfulle aktiviteter, et sosialt fellesskap og ha rom for være seg selv. Et tredje delstudie ble utført med direkteobservasjon gjennom en dag på gården (ved hjelp av verktøyet MEDLO) på 10 gårdstilbud (42 deltakere) og 7 ordinære dagtilbud (47 deltakere). I begge type tilbud ble brukt mye tid til fellesmåltider og til å sitte uten annen aktivitet. Utover dette var det store forskjeller på hva de fylte dagene med. På gård var det vanlig å gå tur ute, delta i husarbeid og matlagning samt bidra i arbeid med dyrene på gården eller annet gårdsarbeid. På ordinære tilbud var det vanlig med trimgrupper, quiz, høytlesning fra avis/bøker og noe musikk og sang. Videre fant vi at deltakere på gård var mer ute, mer fysisk aktive, opplevde mer sosial interaksjon og positivt humør sammenlignet med deltakere i ordinære dagtilbud. På begge typer dagtilbud hadde sosial interaksjon en sammenheng med godt humør hos deltakerne.

WPC ble gjennomført av forskere i Ruralis og NIBIO. Arbeidspakken undersøkte ulike sider ved det å være tilbyder, inkludert den økonomiske situasjonen og samhandling med kommune. Dette ble gjort gjennom dybdeintervjuer og regnskapsundersøkelser av et utvalg tilbydere, og spørreundersøkelser som ble sendt til alle tilbydere. En overvekt av tilbydere er kvinner, og mange har helsefaglig bakgrunn. Gode relasjoner med helsektoren og kommunen, frivillige og kolleger og familie blir trukket fram som en av suksessfaktorene for et bærekraftig tilbud. Kompetanse om både demens og det å drive en bedrift, samt egnede fasiliteter på gården er også viktige suksessfaktorer. Kommunen som tilbyder ble undersøkt gjennom kvalitative intervju og en spørreundersøkelse til alle norske kommuner. Motivasjonen for å ha demensomsorg på gård er i hovedsak å ha et tilbud som har andre kvaliteter enn tilbud ved kommunens institusjon. Kommuner med demensomsorg på gård er tydelige på at dette har stor nytte for både brukere og pårørende, til tross for at en del også oppfatter det som et kostbart tilbud. Dagens anskaffelsessystem og kontraktsutforming, silotenkning både i kommune- og landbrukssektoren, samt dårlig risikohåndtering og kunnskapsdeling kan være viktige grunner for at det ikke finnes flere tilbud på gård.

I april 2018 ble det arrangert et seminar i Trondheim med inviterte deltakere fra Fylkesmannen i Trøndelag, Kommunenes sentralforbund, utvalgte kommuner og representanter for tilbydere. Hensikten med møtet var å la representanter fra både tilbyder- og kjøpersiden legge frem hva de opplever som utfordringer og muligheter når det gjelder tjenester som dagaktivitetstilbud på gård.

WPD har lagt til rette for formidling fra prosjektet og kommunikasjon med sluttbrukere. Prosjektet har sin egen nettside (www.demensomsorgpagard.no) og en facebook-side der det har vært aktivitet hele prosjektperioden. Begge vil fortsette å være tilgjengelig etter prosjektslutt for å formidle kommende resultater fra prosjektet. Aldring og helse har ledet arbeidet med å utarbeide en grafisk profil sammen med firmaet Headspin. Profilen er benyttet på trykt og elektronisk materiell som nettside, facebook, informasjonsbrosjyrer til bruker og pårørende, kommuner og andre interesserte og postere på konferanser. Prosjektet har hatt mulighet til å benytte seg av fotograf ved Aldring og

helse, Martin Lundsvoll. Dette ga prosjektet et rikt bildemateriale. Det er laget fem filmer, hver på ca 2 minutter som formidler resultater fra prosjektet gjennom ulike perspektiver: brukere, pårørende, gårdskontekst-, tilbyder og kommune. Disse er også laget i samarbeid med Headspin og vil fremover være tilgjengelig på prosjektets nettside. For å nå alle målgrupper er det vektlagt en enkel visuell og tekstlig formidlingsform. Prosjektet har samlet data om hvordan personer med demens og deres pårørende har fått informasjon om dagtilbud på gård og hvordan de ønsker det i fremtiden.

Det er jobbet med erfaringsutveksling i innovasjonsforum/erfaringsseminar med tilbydere, kommunalt ansatte og andre interessenter i faglige samlinger og ved bruk av verktøyet Concept mapping. Det ble arbeidet med spørsmål knyttet hva deltakerne opplever er en kvalitet ved dagtilbud ved gård og hva som skal til for at tilbudene blir varige over tid. I stedet for å lage mange små samlinger samarbeidet vi med Fylkesmannen i Oslo og Akershus og regionale partnere om en samling for syv fylkeskommuner i Asker i oktober 2018 (75 deltakere) og med Fylkesmannen i Trondheim i januar 2020 om en samling for Midt-Norge, Nordland og Møre og Romsdal (48 deltakere). To store i stedet for flere små arrangement muliggjorde finansiering av blant annet avslutningskonferanse og andre formidlingstiltak.

Formidling til sluttbrukere og vurdering av «impact»

Avslutningskonferanse: Prosjektets avslutningskonferanse ble avholdt på Gardermoen 23. oktober 2020 med utvalgte gjester til stedet. Konferansen ble strømmet og et opptak er tilgjengelig på prosjektets nettside. Landbruks- og matminister Olaug Bollestad, generalsekretær i Nasjonalforeningen for folkehelse, Mina Gerhardsen, og seniorrådgiver i Kommunenes sentralforbund, Une Tangen, var innledere. Programmet var videre viet presentasjon av resultater fra prosjektet via filmer og presentasjoner. Det var mulig å delta med spørsmål digitalt under strømmingen. LMD benyttet konferansen og resultatene fra prosjektet til å omtale dagaktivitetstilbud på gård på sine nettsider.

Vandreutstilling: Det ble laget en vandreutstilling, presentert på en stor sammenleggbar vegg, med en populærvitenskapelig presentasjon av prosjektets funn og fotografier tatt ved dagtilbud på gård for personer med demens. I samarbeid med regionale kontakter var det planlagt at utstillingen skulle vandre rundt i hele Norge med stopp og faglige samlinger/foredrag. På grunn av koronasituasjonen måtte de fleste av arrangementene avlyses. Utstillingen besøkte NMBU (åpning 26. januar 2020) og Løten bibliotek, begge med foredrag, Demenskonferansen på Innlandet og Nordland fylkeskommune (uten foredrag). I tillegg hadde den «førutstilling» på Demensdagene i desember 2019.

Publisitet: Prosjektet har hatt tre oppslag på www.forskning.no; resultater fra WPB (2019, med film på NMBUs nettsider), lansering av WPC resultatrapport (2020), og lanseringen av vandreutstillingen (2020). Pressemeldinger ble laget om vandreutstillingen og til avslutningskonferansen.

Helse- og omsorgsdepartementet la fram Demensplan 2025 i desember 2020 hvor prosjektets resultater ble omtalt i forbindelse med videre satsning på dagaktivitetstilbud på gård for personer med demens og vektlegging av kvalitet og bredde i tilbudene. Prosjektmedarbeidere er også invitert til å delta i Statsforvalterne i Oslo og Viken sitt prosjekt for personer med demens under Landsbruksdirektoratets tildeling i Inn på tunet-løftet II. Antall gårder med dagaktivitetstilbud har holdt seg stabilt gjennom prosjektperioden. Noen er lagt ned, men andre har kommet til. WPC diskuterer dette fenomenet i sin rapport og peker på at det er krevende å få oversikt over det nøyaktige antallet tilbydere som finnes i Norge til enhver til.

Faglige presentasjoner og samarbeid med fagmiljøer: Våren 2019 var arbeidspakke A og B på studietur til Nederland. To dagaktivitetstilbud og et sykehjem for personer med demens på gård ble besøkt i tillegg til besøk hos forskere ved universitetene i Maastricht og Wageningen.

Prosjektet har ellers vært aktive med posterpresentasjoner og muntlige fremlegg på faglige konferanser. Ved Alzheimer Europe-konferansen i 2019 var prosjektet representert med hele tre muntlige presentasjoner og en poster.

Prosjektet har bidratt med vesentlig vitenskapelig kunnskap med internasjonal interesse om bruk av gård i velferdstjenester, og vi ser at den særlig er interessant for akademiske fagfelt som arbeider tett på praksisfeltet. Prosjektet har bidratt med kompetanseoppbygging av forskere.

Vitenskapelig publisering

Det er publisert 9 vitenskapelige artikler og en norsk rapport fram til prosjektslutt 31.12.2020 (se resultatindikatorer).

Følgende vitenskapelige bidrag er publisert i 2021, akseptert eller sendt inn til vurdering

Farstad, M., Logstein, B., Haugen, M. S., O'Connor, D. 2021. Farm-based day care on the market: The Case of dementia care services in Norway. *Journal of Rural Studies*, 82: 130-137.

de Bruin, S., ... Pedersen, I., Patil, G.G., Ellingsen-Dalskau, L.H., Eriksen, S. 2021. Care farms: a health promoting context for a wide range of client groups. In: *Nature, Physical Activity and Health*. Routledge. Akseptert.

Finnanger-Garshol, B., Pedersen, I., Patil, G., Eriksen, S., Ellingsen-Dalskau, L. Emotional well-being in people with dementia attending day care services – a comparative study. Submitted to *Health and Social Care in the Community*.

Følgende vitenskapelig bidrag er i manuskript form (ikke innsendt) eller planlagt skrevet

Finnanger-Garshol, B., Pedersen, I., Eriksen, S., De Bruin, S., Rokstad, A.M., Patil, G. Quality of life in people with dementia attending farm-based dementia day care – A comparative, longitudinal study. Drafted.

Ellingsen-Dalskau, L., Pedersen, I. Turning the ordinary into the extraordinary - Experiences of providing farm-based day care for people with dementia (in Norway). Drafted.

Eriksen, de Bruin, med flere. Methodological and ethical challenges in researching interventions for people with dementia.

Eriksen, Ibsen, Taranrød, Lundsvoll, Hveem. People with dementia and information about public health care services.

Finnanger-Garshol, B., Ellingsen-Dalskau, L., Pedersen, I. Quality of sleep in people with dementia attending farm-based and regular dementia day care – a comparative actigraphy study. Drafted.

Pedersen, Ellingsen-Dalskau, Patil. Characteristics of farm based day care services for people with dementia – mapping the experts' view. Drafted.

Pedersen, I., Patil, G., De Boer, B., Hou, C., Ellingsen-Dalskau, L. Comparing how the physical space is used at farm-based and regular day care for people with dementia – An observational study.

Patil, Eriksen, Logstein, Pedersen, Prestvik. Dagaktivitetstilbud på gårdsbruk for personer med demens. Fagartikkel planlagt for *Tidsskrift for omsorgsforskning*.

Patil, Logstein, Pedersen. Dagaktivitetstilbud på gårdsbruk for personer med demens – et samarbeid mellom kommunal og private tjenester. Fagfelleartikkel planlagt for *Tidsskrift for omsorgsforskning*.

Taranrød, Pedersen, Kirkevold, Eriksen. In shelter from a demanding everyday life. Experiences of the next of kin to people with dementia attending farm-based day care. Drafted.

Taranrød, Pedersen, Kirkevold, Eriksen. Pårørendes erfaringer når personer med demens slutter på dagaktivitetstilbud på gård.